

کُتُبِ خُتَابِ امیرِ الملک میں مبنی نوادر

(جناب ملک امام خاں صاحب شہر دی لاہور)

(۲)

(سلسلہ کے نئے دیکھئے رحمتی جلد ۱، ۱۹۵۷ء)

حضرت مولانا زکریا سید محمد صدیق حسن رحمہ اللہ تعالیٰ کے دارالکتب میں ایسے علمائے یمن کے (۱۷۳۲) خطوط تھے جن کا تذکرہ اس مقالہ میں کیا جا رہا ہے۔ (درجی)

اور مولانا عبد القیوم بڈ لائی کے | امیر الملک فرماتے ہیں اس جگہ (یعنی مکہ معظمہ میں) مولوی
تذکرہ میں حصول خطوط کا مابرا | عبد القیوم فرزند مولوی عبدالحی مرحوم سے بھی ملاقات ہوئی

ان کے باپ اور میر سے باپ ایک ہی شیخ سید احمد بریلوی رحمہ اللہ کے ارادت مند تھے،
رسالہ دروہیہ شوقانی و حجتہ اللہ علیہ، سب سے پہلے ہند میں مع "فائدہ مجرہ" سفر حج سے

انہیں کے والد مرحوم مولوی عبدالحی صاحب لائے تھے، اور انہوں نے بذریعہ تحریر شوقانی
رحمہ اللہ تعالیٰ سے سند اور اجازت روایت علوم شریعیہ کی بھی حاصل کی تھی، یہ بات

مولوی عبد اللہ خان علوی شاگرد مولوی محمد اسماعیل دہلوی اور استاد مولوی ابامحسن صاحب
صہبائی نے اپنے رسالہ "الفتح السدید فی رد النقلید" میں جہنم و بدی لکھی ہے۔

میر سے والد مرحوم نے نسخہ مولوی عبدالحی مرحوم نقل دروہیہ وغیرہ حاصل کی تھی۔

۱۔ "طوائف" مجموعہ فی الاحادیث المفردہ ہے۔ امام شوقانی کی تالیف ہے جو صعدہ ہوا اس کا اردو ترجمہ

بھی مع متن لاہور کے مطبع احمدی غالباً، میں طبع ہوا اب نہیں ملتا، مزجم مولوی فضل صاحب دلاوری رحمہ اللہ

کو حوالہ دے ہیں، ان کا جامع تفسی کا اردو ترجمہ مولوی محمد رفیع دہلوی نے دہلی میں مرتبہ چھپ چکا ہے، ممدوح مقصور

کے مشہور خیر الناس، مولانا عبد القادر مرحوم کے مامل زاد بھائی ہیں، گوچر انوار میں تیار تھا، کئی سال سے مفقود

تھے، بالآخر فوت انہیں اپنی گود میں سے کر غائب ہو گئی، اس حادثہ کو دو تین سال گزرے، راقم کے ہم باپوں میں باقی میں تھا

غفرلہ

از سید ابن الخیر متوفی ۱۳۳۶ھ

(۱۱۶) قبول البشری للقیس العسکری (حدیث ۳۳)

(۱۶) متن فی علوم الحدیث ج ۱

(بقیہ حاشیہ ص ۱۸۶) سے فقہ رحمہ اللہ تعالیٰ۔

مولانا علوی کا ذکر بخیر | علوی مولوی عبد اللہ خاں مولانا مفتاح گنج ضلع فرخ آباد درہ سن جعفر آباد
 بہ دہلی رفت و کرب علوم و تکمیل فنون از علمائے نامدار آں دیار نمود۔ جامع اکثر سے از فضائل بود در انشا و سخنوری
 قدرت تمام داشت، امام بخش جیسائی و محمد حسین مجور ناظم اندرو مولوی امین الدین خاں امین و علوی شاگردان
 اویند، با شیخ ابراہیم ذوق و مومن خاں کمال اتحاد و ارتباط داشت، انشا کے صغیر و صحت نامہ از مصنفات
 شریفہ دوست بقربت قربہ خاں مؤلف خاکسار بود، در آخر عمر بطن مرصحت نمود و مہمان جافوت شد،
 (منقول از تذکرۃ الشعراء مؤلفہ مولانا عبد الفتاحی خاں منوی طبع مسلم یونیورسٹی پریس علی گڑھ ص ۹۲)

مولانا علوی کی ایک تالیف امیر الملک مولانا محمد صدیق حسن خاں کے خزانۃ الکتب میں ہے، نام
 ”المنہج السدید فی رد التفقید“ مخطوطہ دستخط السجدہ نمبر ۵۲۵ ص ۱۰۶ یہ تقویۃ الایمان مولانا اسماعیل شہید علوی
 کی شرح ہے جیسا کہ اس کے متن میں مذکور ہے،

مولانا عبد اللہ علوی کا تذکرہ آثار الصائغہ مؤلفہ سر سید احمد خاں میں بھی، دیکھو تذکرہ اہل دہلی ص ۱۳۱/۱۳۲
 شائع کردہ انجمن ترقی اردو پاکستان،

سے بہتر تذکرہ ملک صاحب اس کا ماخذ بنا دیتے۔ (رحمۃ)

(حاشیہ صفحہ ۱۸) ابتداء النفس بالقاد الحن مؤلفہ امیر الملک ص ۷۴

سے ترجمہ سید: ”السید محمد بن ابراہیم بن علی المرتضیٰ بن الفضل بن المنصور صاحب ”العواصم والقواصم“ کان
 من كبار حفاظ الحديث و علماء المجتہدین الیہانین تبصر فی جمیع العلوم و فائق الاقوال
 و اشتهر صیتہ و بعد ذکرہ و طار علمہ فی الاقطار.....“ و حنف فی الرد علی الزیدیۃ
 ”العواصم والقواصم“ و اختصر فی ”الروح الباسم“ انتاج المکمل من جواهر ماثر الطراز
 الاخر و الاول ”لا یمیر الملک محمد صدیق حسن خاں“

”دیکھئے از طبع صحفائے مہربان و اعلم علمائے دین است زیدی المذہب بود بطریقہ آباد (باقی حاشیہ صفحہ ۱۸۸)

ابن الوزير حافظ ابن حجر کے ہم عصر ہیں اور کتاب مذکورہ ۳ کے بعد اس کی شرح "تبیح الانظار" بھی ابن وزیر ہی نے لکھی جس کا تذکرہ اسی سلسلہ کی دوسری کڑیوں کے ضمن میں آئے گا۔

- ۳) ترجیح السالیب القرآن علی السالیب اہل البیدنان (کلام)
- ۴) البرہان القاطع فی معرفۃ الصانع و جمیع مجاہد بہ المشرائع (کلام)
- ۵) الحسام المشرور فی الذب عن الامام المنصورؑ
- ۶) انذار الحق علی الخلقؑ
- ۷) الردض الباسم فی الذب عن سنتہ ابی القاسمؑ
- ۸) العواصم والقواصم فی الذب عن سنتہ ابی القاسمؑ

بقیہ حاشیہ ص ۱۸۷، جو شیخ قاضی ادراس وافر و انصاف شکار بخشد سنی متبع گشت و دہل رقبہ اجتہاد مطلق ترویج دوس بودور معقول و منقول امام بودور علم فقہ و اصول و دینی اور کتبہ السید السند الامام، العلمۃ، المحدث، الاصولی، النحوی، المتکلم، الفقیہ، البلیغ، الرحلۃ، الحجۃ، الصوفی، فرید العصر و ناورد الہدیہ خاتمۃ النقاہ، حامل رواد الاسناد، بقیۃ الاجتہاد... تصانیف جلیلہ بدیعہ و مفیدہ از دوسے یادگار است و اتحاف ص ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰، ۱۵۳۱، ۱۵۳۲، ۱۵۳۳، ۱۵۳۴، ۱۵۳۵، ۱۵۳۶، ۱۵۳۷، ۱۵۳۸، ۱۵۳۹، ۱۵۴۰، ۱۵۴۱، ۱۵۴۲، ۱۵۴۳، ۱۵۴۴، ۱۵۴۵، ۱۵۴۶، ۱۵۴۷، ۱۵۴۸، ۱۵۴۹، ۱۵۵۰، ۱۵۵۱، ۱۵۵۲، ۱۵۵۳، ۱۵۵۴، ۱۵۵۵، ۱۵۵۶، ۱۵۵۷، ۱۵۵۸، ۱۵۵۹، ۱۵۶۰، ۱۵۶۱، ۱۵۶۲، ۱۵۶۳، ۱۵۶۴، ۱۵۶۵، ۱۵۶۶، ۱۵۶۷، ۱۵۶۸، ۱۵۶۹، ۱۵۷۰، ۱۵۷۱، ۱۵۷۲، ۱۵۷۳، ۱۵۷۴، ۱۵۷۵، ۱۵۷۶، ۱۵۷۷، ۱۵۷۸، ۱۵۷۹، ۱۵۸۰، ۱۵۸۱، ۱۵۸۲، ۱۵۸۳، ۱۵۸۴، ۱۵۸۵، ۱۵۸۶، ۱۵۸۷، ۱۵۸۸، ۱۵۸۹، ۱۵۹۰، ۱۵۹۱، ۱۵۹۲، ۱۵۹۳، ۱۵۹۴، ۱۵۹۵، ۱۵۹۶، ۱۵۹۷، ۱۵۹۸، ۱۵۹۹، ۱۶۰۰، ۱۶۰۱، ۱۶۰۲، ۱۶۰۳، ۱۶۰۴، ۱۶۰۵، ۱۶۰۶، ۱۶۰۷، ۱۶۰۸، ۱۶۰۹، ۱۶۱۰، ۱۶۱۱، ۱۶۱۲، ۱۶۱۳، ۱۶۱۴، ۱۶۱۵، ۱۶۱۶، ۱۶۱۷، ۱۶۱۸، ۱۶۱۹، ۱۶۲۰، ۱۶۲۱، ۱۶۲۲، ۱۶۲۳، ۱۶۲۴، ۱۶۲۵، ۱۶۲۶، ۱۶۲۷، ۱۶۲۸، ۱۶۲۹، ۱۶۳۰، ۱۶۳۱، ۱۶۳۲، ۱۶۳۳، ۱۶۳۴، ۱۶۳۵، ۱۶۳۶، ۱۶۳۷، ۱۶۳۸، ۱۶۳۹، ۱۶۴۰، ۱۶۴۱، ۱۶۴۲، ۱۶۴۳، ۱۶۴۴، ۱۶۴۵، ۱۶۴۶، ۱۶۴۷، ۱۶۴۸، ۱۶۴۹، ۱۶۵۰، ۱۶۵۱، ۱۶۵۲، ۱۶۵۳، ۱۶۵۴، ۱۶۵۵، ۱۶۵۶، ۱۶۵۷، ۱۶۵۸، ۱۶۵۹، ۱۶۶۰، ۱۶۶۱، ۱۶۶۲، ۱۶۶۳، ۱۶۶۴، ۱۶۶۵، ۱۶۶۶، ۱۶۶۷، ۱۶۶۸، ۱۶۶۹، ۱۶۷۰، ۱۶۷۱، ۱۶۷۲، ۱۶۷۳، ۱۶۷۴، ۱۶۷۵، ۱۶۷۶، ۱۶۷۷، ۱۶۷۸، ۱۶۷۹، ۱۶۸۰، ۱۶۸۱، ۱۶۸۲، ۱۶۸۳، ۱۶۸۴، ۱۶۸۵، ۱۶۸۶، ۱۶۸۷، ۱۶۸۸، ۱۶۸۹، ۱۶۹۰، ۱۶۹۱، ۱۶۹۲، ۱۶۹۳، ۱۶۹۴، ۱

(۹) ابکات فی علم البیان (معانی)

(۱۰) کتاب الامریا لعلی (مواظف)

نواب صاحب نے ابن الوزیر کے چند اور مؤلفات کا تذکرہ بھی فرمایا ہے۔ مگر یہ کتابیں سلسلۃ المسجود اور بعض دیگر کی تالیف تک امیر الملک کے والکتاب میں نہ تھیں۔ ان مؤلفات کے نام یہ ہیں۔

(۱۱) تنقیح النظر فی علوم الآثار جو مولف کی متن "علوم الحدیث" کی شرح ہے۔

(۱۲) کتاب التادیب الملکوتی و فرماتے ہیں (امیر الملک) "وہ مختصر و نید عجائب و غرائب"

(۱۳) کتاب نصر الایمان علی نشر الصبیان ...

(۱۴) جمع آیات الاحکام ...

(۱۵) مجمع الحقائق والدقائق فی معاد رب الخلق ... (مختص از امتحان البغداد - ص ۳۷۴)

حفید ابن الوزیر کی ایک تالیف | (۱۶) ترجمہ صاحب کتاب العواصم والقواصم معہ تخفیف خلاصہ

مافی العواصم (سیر العلم الحقائق) — ص ۴۱۲ نمبر ۱۱

(ان صاحب کا نام اور ترجمہ و دونوں معلوم نہ ہو سکے)

(بقیہ حاشیہ ص ۱۸۸) عبدالمجید ص (۲۵۲) میں تعارف کتاب کے بعد مرقوم ہے فہت المستغنی

بعلم السنة علی اقتناء هذا الكتاب النفیس

العواصم والقواصم کا سبب تصنیف : یوں مذکور ہے۔

"ابن الوزیر کے شیوخ میں ایک زیدی عالم علی بن محمد بن ابوالقاسم (مولف تجسید

الکشاف) میں جنہوں نے قرآن مجید کی تفسیر سات جلدوں میں لکھی۔ مگر ابن الوزیر

جبہ ترک تقلید کر بیٹھے تو استاد نے شاگرد کے رجوع کی غرض سے ایک رسالہ

تلمذ فرمایا کہ ان کے پاس بیجا۔ ابن الوزیر نے اسی رسالہ کے جواب میں "العواصم والقواصم"

لکھی۔ اور بعد میں اس کا اختصار بعنوان "الروض الباسم فی الذب عن

سنة ابی القاسم" فرمایا۔ ترجمہ از تاج الملک ص ۲۷۵، نیز دیکھئے البدر الفایح ص ۸۵

ج ۱ و مقدمہ الروض الباسم ص ۸، ج ۱۲، ج ۱۔ تاج الملک ص ۲۲۹

مصحف ہذا، سلسلۃ المسجود ص ۱۰۳، سلسلۃ المسجود ص ۱۰۶

اس نے الریاض المستطابہ کے متعلق چند کلمات لکھ کر میں اپنے برادران اہل حدیث کی جانب سے فرض ادا کر تا ہوں،

۱۔ طے تو نے کیوں سوچی ہے اپنے گھر کی درہائی مجھے!

۲۔ الریاض — میں ان صحابہ کے تراجم میں جن کی مرویات صحیحین میں ہیں،

۳۔ ہر ایک صحابی کی تعداد و روایت منضبط ہے!

۴۔ دونوں، بخاری اور مسلم، میں ہر ایک صحابی کی روایات علیحدہ علیحدہ بھی بتائی گئی ہیں،

۵۔ کتب اربعہ، البدایہ والنہای، الترمذی، ابن ماجہ، میں کس صحابی کی کتنی روایتیں ہیں۔ یہ بھی بتایا گیا ہے!

۶۔ اور ہر ایک نام کے تذکرہ میں امور ذیل کی وضاحت ہے۔

صحت، تسمیہ، لقب، مولد، سکونت، وفات، مدفن، مناقب۔

زیادہ بسط امیر المؤمنین حضرت علیؓ (از صفحہ ۱ تا ۴۸) اور جناب سیدہ (الزہراءؓ) (از صفحہ ۴۹ تا ۸۲) کے

تراجم میں ہے۔ ایک فصل آخر میں، (از صفحہ ۸۸ تا ۹۰) فی فضل الکتابین و فیض خلیفہ مصنفہا ہے۔

از امام البہادری عز الدین
بن الحسن ملک المین ۹۰۰ھ
۱۴۹۷ھ

۱۹۔ کتاب النہذۃ فی سیر الائمۃ علی مذہب الزیدیہ (کلام)

امیر الملک فرماتے ہیں متعلق کتاب مذکور، ”وہو کتاب لم یسبق الی مثلہ“ (اتاج الملک صفحہ ۲۶۸)

ترجمہ! الامام البہادری عز الدین بن الحسن کان من ملوک الیمن المیمون عالماً بجمیع العلوم

تلمذ علی العاہری صاحب البہجۃ

قال فی البدایہ الطالع ”سمع منہ سنن ابی داؤد و اجازۃ فی سائر کتب

الحدیث و برع فی جمیع العلوم و صنف و ہود و دون العشرین و شرح البہر و ہو شرح مفید

سلک فیہ لفظ الانصاف و ہو بدل علی تیجۃ فی عدۃ علوم و فی ۹۰۰ھ (باقی)

۲۰۔ سلسلۃ السعید ص ۹۰

۲۱۔ نام اور بزرگوار؟ شیخ نجفی بن ابوبکر بن محمد العسری مصنف الریاض المستطابہ والہجہ اور اپنی کا تذکرہ گذر چکا ہے۔

۲۲۔ اتاج ص ۲۶۸ والہجہ ص ۴۱۵ بج ا ح